

Katona akadémikusok a Magyar Tudományos Akadémián

Kétszáz esztendeje, 1825 novemberében alakult meg a Magyar Tudományos Akadémia, akkori elnevezéssel: a Magyar Tudós Társaság. Létrehozásánál ott bábáskodtak a katonák. Az alapító, a 4. huszárezred első lovasszázadosa, gróf Széchenyi István katona volt (akit 1838-ban tiszteleti taggá választottak). Unokabátyja, gróf Festetich László, akit édesapja, a Georgicont is alapító Festetics György utasítására nevelői bevezettek a hadtudományokba, a ballisztikába, a hajózásba, és megtanították a kardforgatásra és a lőfegyverek használatára, 1826. június 27-én 10 000 forintos adományt tett, azzal a meghagyással, hogy annak évi 600 forintos kamatját „egy a mathesis osztályában, különösen hadi tudományok körül dolgozó tagnak rendelte”. A Magyar Tudományos Akadémia alapítói tehát a kezdetektől természetesnek és szükségesnek tartották a magyar nyelvű hadtudomány gondozását, fejlesztését.

Kiállításunkat azzal a céllal hoztuk létre, hogy tisztelegjünk a 200 éves Magyar Tudományos Akadémia előtt, egyúttal emléket állítsunk azon akadémikusoknak, akik életük egy hosszabb szakaszában hivatásos katonaként szolgáltak. Az általunk kiválasztottak névsorát lehet vitatni, de teljesítményüket kétségbe vonni nem. Olyan egyéniségek ők, akik sokat tettek a magyar hadtudomány fejlődéséért, a nemzeti szuverenitás és önrendelkezés megvalósításáért, az önálló magyar véderő megteremtése és működése érdekében.

Az általunk választott 26 akadémikus életében közös a katonai pálya. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy nem mindegyikük volt

a hadtudomány művelője. Akad közöttük zoológus, műfordító, filozófus, őstörténész, matematikus és nyelvész. A legalább 10 esztendőnyi hivatásos szolgálattal rendelkező természettudósok és társadalomtudósok bemutatását is büszkén emeltük be a kiállításba, mert – nem kisajátítva azt – mi is magunkénak valljuk teljesítményüket, munkásságukat. Egyikük, az 1839-ben a bölcséleti osztály rendes tagjává választott Szontagh Gusztáv filozófus így felelt arra a kérdésre életírásában, hogyan függ össze katonai pályafutása filozófusi munkásságával: *„Tehát eredmény és cél nélküli volt egész katonáskodása? – kérdezhet itt valaki. Nem volt, barátim. Sokat láttam, hallottam, tapasztaltam, tanultam; legfőbb nyereségem pedig az volt, hogy ember- és világismeretet szereztem magamnak, s józan gyakorlati belátású ember lettem.”*

Huszonhat életút, huszonhat eltérő teljesítmény, huszonhat egyéniség. Igyekeztünk mindenkit egyenlő mércével mérni, de nem tagadjuk elfogultságunkat sem, különösen akkor, ha személyes ismeretség is színezi írásunkat. Kiállításunk nem titkolt célja az is, hogy felmutassuk a hadtudomány sokszínűségét, interdiszciplináris jellegét és művelőinek széles körét.

A hadtudomány és a Magyar Tudományos Akadémia két évszázados kapcsolata

A hadtudomány megjelenése és szerepe a Magyar Tudományos Akadémián jól elkülöníthető szakaszokra bontható, és elválaszthatatlan az adott korszak társadalmi jellemzőitől.

Az első hadtudományi író a Magyar Tudós Társaságban Kiss Károly főhadnagy (később ezredes) a IV. Mathematicai Osztályban kezdte meg levelező (1831), majd 1840-től rendes tagi munkálkodását.

Annak okán azonban, hogy a *Rendszabás* minden tag számára egyértelművé tette: *„A Magyar Tudós Társaságnak egyediül csak az van téve céljává, hogy munkálkodása által hazánkban a tudományok és szépművészségek honni nyelven műveltessenek.”*, ez a katonáknak is

fontos küldetésükké vált, ezért más osztályokban is megjelentek, és eredményesen működtek. Az első kettő rendes tag: Kisfaludy Sándor őrnagy, költő és öccse, Kisfaludy Károly főhadnagy, író-költő (1830) a Nyelvtudományi Osztályban szorgoskodott.

*A Magyar Tudományos Akadémia új palotájának díszterme
a megnyitáskor, 1865-ben (Vasárnapi Ujság, 1865)*

A hadtudomány – mint interdiszciplína – nehezen besorolható jellege már akkor nyilvánvalóvá vált. Így az 1832 márciusában levelező taggá választottak közül Baritz György mérnökkari alezredes, hadtudományi író, műfordító, valamint Lakos János vezérőrnagy, hadtörténész, író esetében nem jelöltek osztály-hovatartozást. Mellettük levelező taggá választották még Kállay Ferenc hadbíró százados (később őrnagy) jogász, filozófus, őstörténészt (1832. szeptember 1-én már rendes tag) és Szontágh

Gusztáv százados filozófus, esztéta, kritikust (1839-től rendes tag), mindkettőt a Bölcséleti (Filozófiai) Osztályba.

Javulni látszott a helyzet, mivel az 1837. szeptember 7-én levelező – de egy év és egy nap múltán már rendes – taggá választott Tanárki Sándor Mihály őrnagy hadtudományi író a Mathematicai Osztályt erősítette. 1844. december 24-én levelező taggá választották Mészáros Lázár alezredest (később altábornagy), a szabadságharc későbbi honvédelmi miniszterét, valamint Korponay János főhadnagyot (később ezredes), aki már egyértelműen hadtudományi író volt. Nekik, valamint Kiss Károlynak köszönhetően az egy rendes és két levelező tag 1845. november 23-án létrehozhatta a IV. Mathematicai Osztály Hadtudományi Alosztályt, ami ebben a formájában 1858. december 19-ig működött. Az ebben a periódusban utolsóként – 1847. december 23-án – levelező taggá választott Kőszeghy-Mártony Károly vezérőrnagy hadmérnök, hadtudományi író szintén a Hadtudományi Alosztály tagja volt.

Ezek a katonának és tudósnek egyaránt kitűnő személyiségek munkásságukkal hozzájárultak az önálló magyar hadügy és honvédelem megalapozásához, ezáltal ahhoz, hogy az 1848/49-es magyar szabadságharc kiemelkedő sikereket ért el.

A katonatudósok többsége aktívan kivette részét a polgári forradalom és szabadságharc eseményeiből, melynek következményei lettek mind életükben, mind az általuk művelt tudományban. Talán ennek is köszönhető, hogy 1858. december 19-ével megszüntették a Hadtudományi Alosztályt, s a katonatudósok 1870. május 27-éig ismét – ezúttal az V. – Matematikai Osztályban folytatták küldetésüket. A hosszú szilencium a katona tagok választására is kiterjedt. Így a következő levelező tagként, csak 1858. december 15-én választották meg Hollán Ernő honvéd ezredes (később altábornagy) hadmérnököt (rendes tag 1861. december 20.), 1861-ben Martin Lajos matematikust, illetve 1863. január 13-án Asbóth Lajos ezredes, hadtudományi író, valamint Duka Tivadar katonaorvost, a brit hadsereg későbbi alezredesét (tiszteleti tag 1900-tól).

Az 1867. évi kiegyezés ezen a területen is pozitív változást hozott. 1871-ben Tóth Ágoston honvédezredes, térképészt levelező tagnak választották. 1878. június 14-én Rudolf Ferenc Károly József főherceg altábornagy, trónörökös a Matematikai és Természettudományok Osztálya, 1888. május 4-én pedig József Károly Lajos királyi herceg lovassági tábornok, nyelvészt a Nyelv- és Széptudományi Osztály választotta tiszteleti taggá, melynek volt tudományos alapja, de a gesztus is tapintható a döntésekben.

A magyar hadtudomány számára nagyobb jelentőséggel bírt ebben az időszakban Kápolnai Pauer István őrnagy (később ezredes), hadtudományi író levelező taggá választása 1881. május 19-én, aki székfoglalójában „*A hadtudomány viszonya a többi tudományokhoz*” kérdését vizsgálta.

A társadalmi változások a hadtudomány művelésének területeit is befolyásolták. A hadtudományok rendszeres művelését szükségessé tette, hogy a honvédségnél magyar nyelv volt a szolgálati nyelv, a katonai nevelés és kiképzés a csapatoknál magyar nyelven folyt, a katonai felsőfokú képzés a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián magyar nyelven történt, a honvéd alakulatok tisztikarai tudományos egyesületeket működtettek. Azaz a tudományos ismeretek, kutatási eredmények magyar nyelvű átadása meghatározóvá vált, s ez a magyar nyelvű katonai irodalom térnyerését hozta magával. Mindezek hatására a hadtudomány az Akadémián is teret kért. Kápolnai az 1881. november 14-ei osztályülésen javaslatot tett egy Hadtudományi Bizottság létrehozására, melynek írásos változatát a III. Matematikai és Természettudományi Osztály támogatta és felterjesztette az összes akadémiához. Ez a fórum 1882. május 22-én pozitívan fogadta a kezdeményezést, ezért felhívta az Akadémia mindhárom osztályát, hogy delegáljon 3-3 főt a téma megvitatására. A támogató javaslatra alapozva a Magyar Tudományos Akadémia összes ülése felhívta a III. Osztályt a Hadtudományi Bizottság megalakítására.

Ezt követően az Akadémia 1883. május 16-i nagygyűlése helybenhagyta a nyolc állandó bizottság újra-, illetve megalakítását. Az 1883. június 18-án megalakult Hadtudományi Bizottság

elnökévé Hollán Ernő tiszteleti tagot, előadójává Kápolnai Pauer István levelező tagot választották. Megalkották az ügyrendjét is. Eszerint:

„A Hadtudományi Bizottság feladata:

a.) a hadtudományok fejlődési folyamatának figyelemmel kísérése és ismertetése;

b.) a magyar hadtörténelmi események tanulmányozása és szakszerű ismertetése;

c.) a hadművészetnek a magyar nemzetnél való fejlődésére vonatkozó adatok gyűjtése, feldolgozása és kiadása.”

Kápolnai elévülhetetlen érdemei mellett, ki kell emelnünk Rónai Horváth Jenő főhadnagy munkásságát is, akit 1866-ban választottak bizottsági előadóvá. Ekkor vették napirendre a Hadtudományi Bizottság hovatartozásának kérdését, ami újra rámutatott a diszciplína kutatási területeinek igen széles körére. Hosszas vizsgálódás után sem sikerült új döntést hozni, így a hadtudósok továbbra is a III. Osztályban munkálkodtak.

A tudományág szempontjából termékeny, de nem ellentmondásoktól mentes időszak volt ez. Kiemelést érdemel az 1887. december 27-ei döntés, amely kimondta a *Hadtörténelmi Közlemények* című folyóirat kiadását. Az új szakfolyóirat feladatául a következőket szabták: „a magyar hadi történetírás fejlesztését s közvetve a hadi tudományok, különösen a hadtörténelem iránti érdeklődés felébresztését célozza, mivégből eredeti, forrástanulmányokon alapuló hadtörténelmi értekezéseket, tanulmányokat, hadtörténelmi események szakszerű feldolgozásait, adalékokat, levéltári adatokat, s egyéb kútforrások ismertetését stb. közli; mindezek csak az 1815-ik évi időszakig terjedhetnek s újabb keletű események tárgyalása ki van zárva.”

Az időbeni korlátozásban benne van az óvatosság, de ami ennél fontosabb, van benne utalás a hadi tudományok közvetett művelésére is. Az óvatos utalás indokolt volt, mert biztosítani kellett a hadsereg vezetésének jóindulatát, és még a látszatát is kerülni kellett a *Ludovika Akadémia Közlönyével* történő rivalizálásnak.

Az időszak másik jellemzője a hadtörténészek dominanciájának megjelenése a katona akadémikusok körében, hiszen Rónai Horváth Jenő százados (később altábornagy), 1888-ban történt levelező taggá választását (tisztelési tag: 1910) követően – egyetlen személy kivételével – csak hadtörténészeket ért ez a megtiszteltetés.

A kezdeti lendületet megtörte, hogy a Hadtudományi Bizottság két meghatározó személyisége közül az egyik szolgálati feladatai miatt (Rónai), a másik korai halála (Bárczy Oszkár) miatt nem tudta folytatni a munkát. Ehhez járult a vita, hogy kinek a dolga a hadtudomány művelése?

Ezek a körülmények sajátos helyzetbe sodorták a Hadtudományi Bizottságot. Egyrészt a felszámolása is szóba került, másrészt újraindult a diskurzus az osztályhoz tartozásról. Évekig tartó huzavona után, a II. Osztály Történelmi Bizottsága 1906. november 10-én mondta ki, hogy: „A hadtörténelemnek, mint a magyar történelmi kutatásokkal szorosan összefüggő feladatnak művelését a saját körébe tartozónak ismeri el s ezért teljes készséggel járul hozzá az indítvány azon részéhez, hogy az 1898 óta megszűnt Hadtudományi Bizottságnak, mely különben is túlnyomó nagy részben nem a szorosabb értelemben vett s a III. osztályba tartozó hadtudományt, hanem a történelmi bizottság feladatai körébe vágó magyar hadi történelmet művelte, nagybecsű folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények, a történelmi bizottság gondozásában ismét megindíttassék.”

Újabb évek teltek el meddő tárgyalásokkal, mire az Akadémia, 1909. november 29-i közös ülése határozatban mondta ki a II. Osztály keretében a Hadtörténelmi Bizottság felállítását. Az alakuló ülésen, 1910. január 7-én, Rónai Horváth Jenő altábornagyot választotta elnökéül, majd halálát követően, 1915-ben Forster Gyula tisztelési tagot. Bár 1917-ben – megint csak inkább protokolláris céllal – tisztelési tagságot kapott József Ágost főherceg, de a valós megtiszteltetés két évtized után érte a katonatudósokat, amikor 1918 májusában levelező (1935-ben rendes) taggá választották a *Hadtörténelmi Közlemények* szerkesztőjét, Pilch Jenő ezredes, hadtörténészt.

1934-ben – a magyar hadtörténeti irányultságú kutatásai elismeréseként – Andrea Leone Maggiorotti altábornagy kapott külső tagi elismerést.

A gesztuspolitika folytatásaként a Hadtörténeti Bizottság elnökévé választotta József főherceget, aki azonban a posztját csak három évvel később foglalta el. A társadalmi változások újra közbeszóltak, a *Hadtörténelmi Közlemények* megjelentetése többször akadozott. Ugyanakkor ebben az időszakban választották meg Gyalókay Jenő ezredes (levelező tag: 1926. október 18., rendes tag: 1936. május 14.) és Markó Árpád ezredes (levelező tag: 1934. május 14.) hadtörténészeket, a Bölcséleti, Társadalmi és Történeti Tudományok Osztályának tagjaivá.

Varga Lajos ezredes zoológus, hidrobiológus (levelező tag: 1940. április 26.), a Matematikai és Természettudományok Osztálya Természettudományi Osztály, Biológiai és Orvosi Tudományok Osztálya tagjaként került be ebben az időszakban az Akadémiára.

Mint látjuk eddig sem volt egyszerű a tudományág és művelőinek helyzete, de jött ennél is nehezebb időszak. A Magyar Tudományos Akadémia 1947. június 3-i nagygyűlési osztályülése kimondta, hogy a Hadtörténeti Bizottság fölöslegessé vált, majd 1949. szeptember 29-én a még élő két katona levelező tagot tanácskozó taggá minősítették. Igaz, 1952-ben tudományos tevékenysége elismeréseként Varga Lajosnak a biológiai tudományok doktora, Markó Árpádnak pedig a történettudományok kandidátusa címet adományozta, ezzel együtt is, a katonatudósok elveszítették képviselőiket a Magyar Tudományos Akadémián.

Az újabb lehetőség 1962-ben érkezett el, amikor megalakult a Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Minősítő Bizottságának Hadtudományi Szakbizottsága. A döntést igazolta az a tény, hogy közreműködésével 1994-ig 284 fő szerezte meg a hadtudományok kandidátusa és harmincnyolc fő a hadtudomány doktora fokozatot. Ez a munka alapozta meg azt a fordulatot, ami az 1970-es évek elejére következett be az MTA-nak a hadtudományt érintő megítélésében. Erdei Ferenc főtájtár szerint ugyanis „A szervezéstudomány terén a világtörténelemben a

hadtudomány járt az élen Julius Caesartól vagy Hannibáltól kezdve... egy folyamatos katonai szervezéstudomány van, amelynek vannak hadművészeti, stratégiai elemei, és van alapvető klasszikus katonai szervezési anyaga... a hadtudomány klasszikus hagyományai és modern tapasztalatai lényegesek a polgári élet számára is”.

A hadtudomány lassú, de fokozatos térnyerése elvezetett oda, hogy az MTA IX. Osztálya az 1994. szeptember 5-ei ülésén támogatta az MTA IX. Gazdasági és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottsága meg-, illetve újjáalakulását. Ez a bizottság jogutódja a korábbi Hadtudományi, illetve Hadtörténeti Bizottságnak, mivel – a kor parancsának megfelelően – lényegesen szélesebb körre terjed ki tevékenysége. Abban, hogy eljutottunk idáig elévülhetetlen szerepe van Ács Tibornak, aki kutatási eredményeivel segítette a döntés megalapozását.

A másik fontos kitörési pont az volt, hogy a Honvédelmi Minisztérium az 1994. november 24-én megtartott tudományos konferencián hivatalosan is elismerte a hadtudomány autonómiáját és a Magyar Tudományos Akadémiához való tartozását. Alapdokumentumaiban megfogalmazott feladatai: a tudományág helyzetének figyelemmel kísérése; a tudományos élet szervezése, abban aktív részvétel; pályázatok menedzselése; értékelés és elemzés; disszemináció támogatása; tudományos eljárásokban való részvétel. 2025-ben a Hadtudományi Bizottság 337 köztestületi tag, köztük 18 MTA doktora munkáját fogja össze.

Hosszú, sokszor reménytelennek tűnő, de szívósan végigvitt munka eredményének tekintjük, hogy M. Szabó Miklós 2001-ben levelező, majd 2007-ben rendes tagja lett az Akadémiának, így hosszú évtizedek után újra volt akadémiai képviselte a diszciplínának. Időközben 2004-ben Király Bélát is külső taggá választotta az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya. Király Béla 2009. évi elhunyt és M. Szabó Miklós 2021-ben bekövetkezett tragikus halála újra megakasztani látszik a tudományág akadémiai érdekérvényesítési folyamatát.

Napjainkban a honvédelem szűkebb értelemben vett tudományos kutatásait a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok

művelői végzik. A tudományos utánpótlást az Országos Tudományos Diákköri mozgalomban a kezdetektől meglévő Had- és Rendészettudományi Bizottság, az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon működő Hadtudományi Doktori Iskola és a Katonai Műszaki Doktori Iskola biztosítja. Társadalmi szinten a Magyar Hadtudományi Társaságban fejtik ki tudományos és tudományszervező munkájukat azok, akik a honvédelem ügyét fontosnak tartják.

A Hadtudományi Bizottság minősítése alapján számos hazai és nemzetközi folyóirat került abba a körbe, melyet jó szívvel ajánlhatunk a tudományág művelőinek figyelmébe. Mindezzel párhuzamosan számos hadtudományi kérdéssel foglalkozó monográfia, tanulmánykötet jelent meg az elmúlt években hazai szerzőktől, itthon és külföldön.

A Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága 142 éves múlttal rendelkezik, melyekre méltán lehetnek büszkék a hadtudomány művelői, és amely a munka folytatására kötelez bennünket.

Befejezésül érdemes felidézni Tanárky Sándor (1837-ben levelező, 1838-ban rendes tag) 1838. november 19-én elmondott székfoglaló előadásának egy gondolatát: „Amint a dolgok most állanak, Európában nemzeti függetlenséget hadi erő, hadi erőt hadtudományos műveltség, ebbeli tökélyt a három alaperő egyenlő kifejtése s munkásságba tétele nélkül még csak képzelni sem lehet.”

Katona akadémikusok névsora a taggá válás időpontjával

Asbóth Lajos (1863 levelező)	Lakos János (1832 tiszteleti)
Baritz György (1832 levelező)	Maggiorotti, Andrea Leone (1934 külső)
Gyalókay Jenő (1926 levelező, 1936 rendes tag)	Markó Árpád (1934 levelező)
Duka Tivadar (1863 levelező, 1900 tiszteleti)	Martin Lajos (1861 levelező)
Habsburg-Lotaringiai József Ágost (1917 tiszteleti)	Mészáros Lázár (1844 levelező)
Habsburg-Lotaringiai József Károly (1888 tiszteleti)	Pilch Jenő (1918 levelező, 1935 rendes)
Hollán Ernő (1858 levelező, 1861 rendes, 1872 tiszteleti)	Rónai Horváth Jenő (1888 levelező, 1910 rendes)
Kállay Ferenc (1832 levelező, 1832 rendes)	M. Szabó Miklós (2001 levelező, 2007 rendes)
Kápolnai Pauer István (1881 levelező)	Széchenyi István (1838 tiszteleti)
Király Béla (2004 külső)	Szontágh Gusztáv (1832 levelező, 1839 rendes)
Kiss Károly (1831 levelező, 1840 rendes tag)	Tanárky Sándor (1837 levelező, 1838 rendes)
Korponay János (1844 levelező)	Tóth Ágoston (1871 levelező)
Kőszeghi-Mártony Károly (1847 levelező)	Varga Lajos (1940 levelező)

Néhány szó a kiállításról

A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjainak összegyűjtése és életük, pályájuk bemutatásának a gondolata már az 1960-as években felmerült. Markó Árpád az 1948-ban levelező tagságától megfosztott hadtörténész 1964-ben elkészítette *A Magyar Tudományos Akadémia hivatásos katonatagjai megalapítása óta a második világháborúig* című összeállítását (saját magát is beleírva!), amely azonban nyomtatásban nem jelent meg. Megőrződött azonban a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárában és az MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában. Ez a mintegy másfélszáz oldalas gépirat volt munkánk kiindulópontja. Markó 23 katonaaadémikust vett föl gyűjteményébe, s mindenkiről rövid, két-három oldalas életrajzot írt. A mi válogatási szempontunk nem teljesen egyezik Markóéval, több nála szereplő akadémikust (Zách János Ferenc csillagász, Habsburg Rudolf trónörökös főherceg, Kisfaludy Sándor költő) elhagytunk, lévén, hogy az általunk kritériumnak tekintett 10 évnél rövidebb katonai pályafutással rendelkeztek, ugyanakkor bővítettük is a listát: bekerült Széchenyi István, Duka Tivadar, Martin Lajos, Tóth Ágoston, Varga Lajos és természetesen a két, 1945 utáni katona akadémikus: Király Béla és M. Szabó Miklós. A feldolgozás és a kiválasztás során Ács Tibor munkáira támaszkodtunk, aki Markó után a legtöbbet tette a magyar hadtudomány és az MTA kapcsolatainak, a katona akadémikusok élete és munkásságának feldolgozásában, nagyban hozzájárulva ahhoz, hogy a hadtudomány 1994-ben a IX. Osztály kebelében önálló bizottságot alakíthattott, s újra elfoglalhatta az őt megillető helyét az Akadémián. Ezért, bár őt nem választották be az akadémia tagjai közé, a kiállításban külön tárlóban mutatjuk be munkáit.

Amikor a Magyar Hadtudományi Társaság az MTA 200. évfordulójához kapcsolódva 2025. évi programjába iktatta a katona akadémikusok emlékének megörökítését, már javában folytak

az Akadémián a bicentenárium előkészületei. Az MTA KIK létrehozta és feltöltötte az akadémikusok elnevezésű honlapját (<https://akademikus.mtak.hu/>), amelyre az összes valaha volt akadémikus tömör életrajzi és legfontosabb bibliográfiai adatai fölkerültek, s amelyet munkánk során mi is haszonnal „lapoztunk”, folyt a kiállítások szervezése és építése. Ez a két kezdeményezés szerencsésen összehozta, köszönhetően az MTA Könyvtár és Információs Központ főigazgatójának, Monok Istvánnak, aki megkeresésünkre azonnal igent mondott egy közös kiállításra, lehetővé téve nemcsak a kutatást, de a kiállítás számára általunk kiválasztott könyv és kézirat anyagai kölcsönadását is a Nemzeti Közszerolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara számára. Az MTA KIK munkatársai (Bilicsi Erika, Babus Antal, Tömöry Pál) áldozatos munkával segítették a katona akadémikusok kiállítás létrejöttét, amelyért ezúton is hálásan mondunk köszönetet!

Az MTA Könyvtárából és Kézirattárából került a tárlókba az akadémikusok által írott könyvek egy része, és kivétel nélkül onnan valók a kéziratok (feljegyzések, naplók és levelek). A Nemzeti Közszerolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtára és a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtára is adott a kiállítás számára jónéhány könyvet, folyóirat különnyomatot.

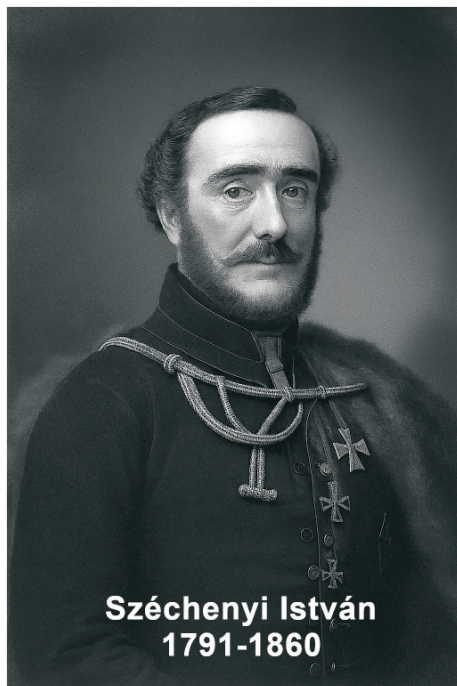
Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenünk a 26 akadémikusról készült egységes, igényes kiállítású portréorozatot, amely kiállításunk egyik büszkesége. Ezek változó technikájú, méretű és kualetású eredetijeit is a fenti intézmények valamelyike őrzi, onnan kaptuk meg digitális reprodukciójukat. A portrékat a HHK egy volt munkatársa, kedves barátunk, Sági Lajos alezre-des a mesterséges intelligencia (AI) segítségével dolgozta fel a könyvtárfolyosón látható formában (köszönetünk érte!), mintegy szimbolikusan kifejezve a hagyomány és az újítás, az erudíció és az innováció szoros összefüggését, azt, amit kiválasztott hőseink is egész pályafutásukkal, életművükkel képviseltek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ács Tibor: „Az olyan végtelenül bonyolult hadtudomány” A Magyar Tudományos Akadémia és a hadtudomány 1825–1848.
Hadtudomány, 1991/1. 37–47.
- Ács Tibor: A Magyar Tudományos Akadémia katonatagjai és a hadtudomány.
In: Szabó, József (szerk.): *Hadtudományi lexikon A-Zs*: 1 köt.
Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995, 883–891.
- Ács Tibor: *Haza, hadügy, hadtudomány. Hadtörténeti és tudománytörténeti írások*.
Budapest, HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, 2001.
- Ács Tibor: *Hadtörténelmünk utolsó két évszázadából. Események, arcképek, tanulmányok*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design, 2015.
- Markó Árpád: *A Magyar Tudományos Akadémia hivatásos katonatagjai megalapítása óta a második világháborúig*.
Gépirat, Budapest, 1964. MTA KIK Kézirattár, Ms 10.511.
- M. Szabó Miklós: A Hadtudományi Bizottság múltja – a hadtudomány jelene.
Magyar Tudomány, 2007/12. 1543–1556.

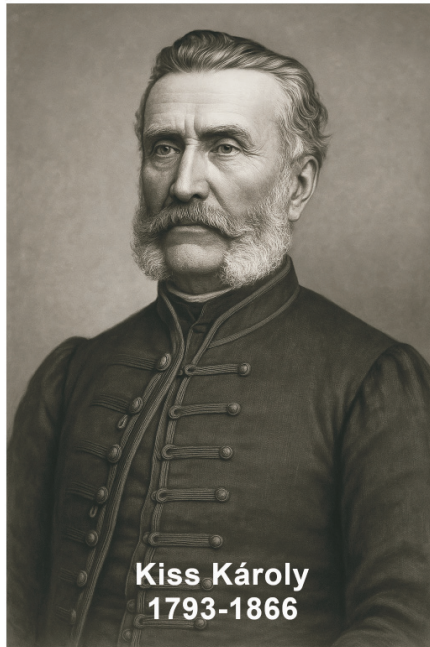
KIÁLLÍTÁSI KATALÓGUS

A kiállításban és katalógusunkban az kadémikusok képei és a tárlókban elhelyezett kéziratai, publikációi az első megválasztásuk időrendjét követik (azonos idejűség esetén a betűrendet).

Széchenyi István százados

Államférfi, valóságos belső titkos tanácsos, császári és királyi kamarás, író, polihisztor, közgazdász, a Batthyány-kormány közlekedés-minisztere, „a legnagyobb magyar”. Eszméi, hatása és gyakorlati tevékenysége által a modern Magyarország egyik megteremtője. 17 évesen, féléves tiszti tanfolyam után kinevezték főhadnagynak, és 1809. április 16-án a főszállásmesteri törzshöz került szolgálatra, ettől kezdve egészen 1826. február 15-éig, kilépéséig szolgált. Harcolt a Napóleon elleni háborúban, részt vett az 1809. évi győri csatában, az 1813., 1814., és az 1815. évi hadjáratban. Számos egyéni haditettet hajtott végre, amiért több kitüntetést is kapott. Kilépése után utazásokat tett Nyugat-Európában és Angliában. Az ott látottak alapján igyekezett a hazai gazdaságot és politikát megreformálni. 1825-ben megalapította a Magyar Tudós Társaságot, amelynek 1830-tól igazgatósági, 1838-tól tiszteleti tagja lett.

Kiss Károly ezredes

A reformkorban elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar katonai nyelv és a nemzeti hadtudomány fejlesztésében. Honvédezredesként kiemelkedő szerepe volt az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharcban a nemzetőrség és a honvédség szervezésében és kiképzésében. Az abszolutizmus időszakában hadtörténeti tevékenységével elősegítette a nemzeti függetlenség és az önálló hadügy eszméjének ébren tartását. A hivatásos katonák közül elsőnek választották meg 1837-ben a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává, majd 1840-ben hadtudományi rendes taggá.

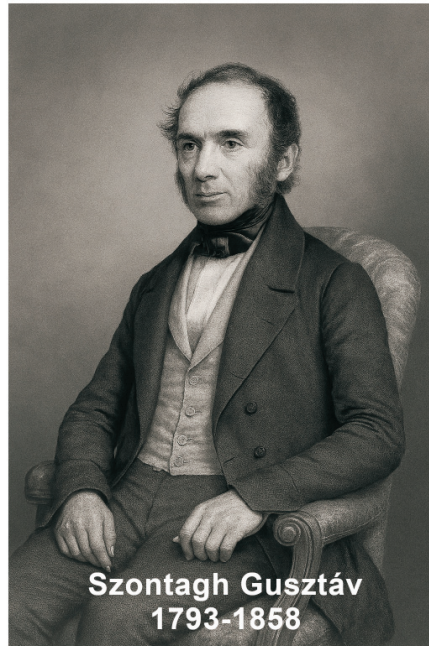
Baritz György alezredes

A reformkor tudományos életének jellegzetes alakjai közül való. A nagyenyedi kollégiumból a századforduló táján került föl Bécsbe. Itt műszaki tanulmányokat folytatott, s kitűnően képzett mérnök, sőt hadtudományi szakember vált belőle. Mérnökkari kapitányi, őrnagyi, alezredesi rangban teljesített szolgálatot a Monarchia különböző városaiban: Lipótváron, Eszéken, Peschierában, Raguzában. 35 évig szolgált hivatásos katonaként, 1840-ben halt meg Zarában. Tudományos érdeklődése kezdettől fogva több egymástól távol eső terület között oszlott meg. A magyar klasszika-filológus az első magyar Tacitus-fordítót tartja számon benne, de éppen ilyen aktívan foglalkozott műszaki tudományokkal is. 1832-ben a matematikai osztályban választották levelező taggá.

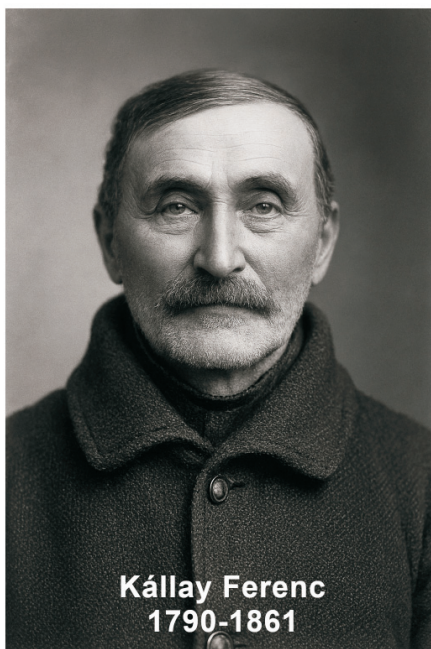
Lakos János vezérőrnagy

Nem volt híján a tehetségnek. Katonaként évtizedekig a csatatéren bizonyította bátorságát, majd amikor kellett, hadtörténelemmel, vagy katonaföldrajzzal foglalkozott. Felkészültségét elismerték, magas rendfokozattal és kitüntetésekkel honorálták katonai tehetségét. Ötven évig szolgált katonaként, hogy aztán katonaként is haljon meg, új beosztásának átvétele előtt. Tudósként is alkotott, hiszen kezdetektől tagja, motorja a soproni Tudós Társaságnak. Írt hadtudományi cikkeket, és írt szépirodalmi műveket, amiért az Akadémia is tiszteleti taggá választotta 1832-ben.

Szontagh Gusztáv százados

Neve úgy él a magyar tudománytörténetben, mint aki munkásságával jelentősen hozzájárult a magyar filozófiai gondolkodás fejlődéséhez. Számon tartják a magyar mezőgazdasági irodalom művelőjeként, mint a dinnye- és dohánytermesztés szenvedelmes szószólóját a 19. század közepén. Nem mellesleg korának egyik legjelentősebb irodalmi kritikusa volt. 1839-ben a Magyar Tudós Társaság Bölcséleti (filozófiai) osztályának rendes tagjává választották, a székfoglaló előadását is a magyar filozófia alapelveiről és jellemzéséről tartotta. Csak kevesen tudják, hogy fiatal korától katonának készült, rajongott a költő és hadvezér Zrínyi Miklósért, s mintegy negyed százados katonáskodása tapasztalatait felhasználva, részt vett a magyar nyelvű hadtudományi irodalom kiművelésében, amiért e jeles polihisztort joggal sorolhatjuk a katona akadémikusok közé.

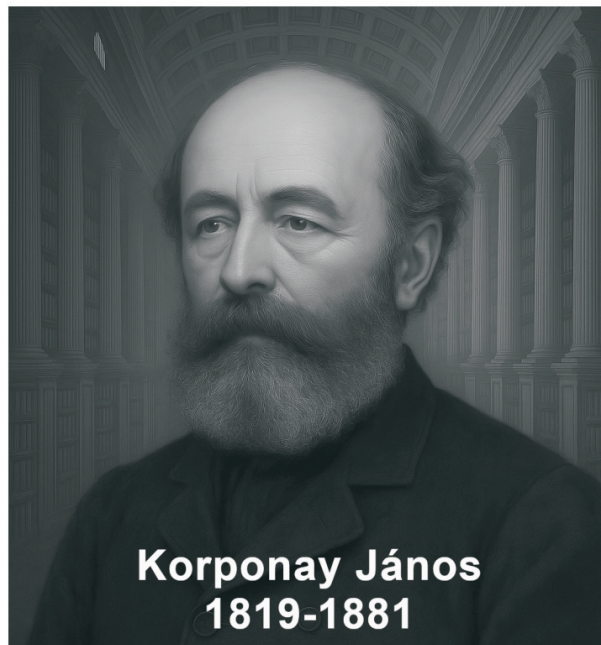
Kállay Ferenc hadbíró százados

A magyarság műveltségi elemeinek, nyelvének, hagyományos életmódjának és vallási képzeleinek őstörténeti irányultságú kutatója volt, akit nemcsak a hadtudomány, de a hazai művelődéstörténet és a néprajztudomány is úttörő alakjai között jegyez. Foglalkozott poétikával (rím- és ritmuselmélet), filozófiai (filozófiatörténet, szabad akarat) és jogi kérdésekkel (halálbüntetés), zeneelmélettel (operaesztétika) is. Mintegy nyolcvan ismert tanulmánya és cikke főként a Tudományos Gyűjtemény, a Tudománytár és az Akadémiai Értesítő lapjain jelent meg. 1832-ben előbb a Magyar Tudós Társaság levelező, majd még ugyanebben az esztendőben rendes tagjává választották.

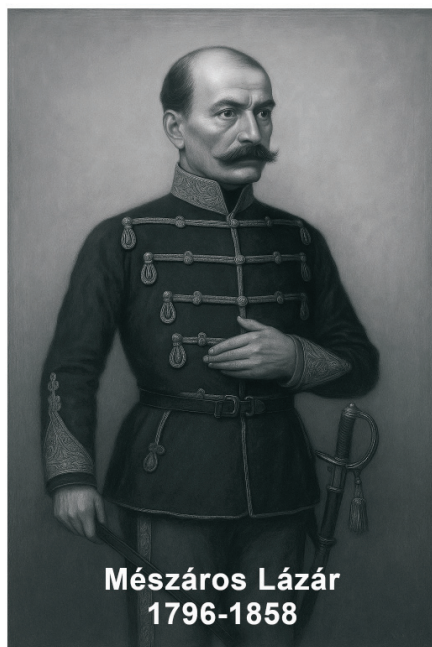
Tanárky Sándor őrnagy

Mindössze két évig volt tagja a Tudós Társaságnak, s mindössze egy kötete és két cikke jelent meg nyomtatásban, mégis a legjelesebbek között tartjuk számon a magyar hadtudomány történetében, nevét a Magyar Hadtudományi Társaság által adományozott díj is viseli. Rövid pályafutása során nagy tehetséggel, odaadással szolgálta a magyar hadtörténelmi irodalmat, és a magyar katonai nyelv kialakításán és fejlesztésén fáradozott. A Napóleon elleni nemesi felkelés gyalogsági regulamentuma és a Hadtudományi műszótár létrehozása érdekében végzett munkája elismeréseként 1838 szeptemberében az Akadémia levelező tagjává választotta, s két évre rá, 1839 őszén a Matematikai Osztályon gróf Festetics László alapította hadtudományi rendes tagságot először Tanárky Sándor őrnaggyal töltötték be. Ő az egyetlen, akinek nem maradt ránk a portréja, nem ismerjük vonásait.

Korponay János ezredes

A 19. század első felének kitűnő egyéniségekkel bővelkedő nemzedékéhez és nemzetünk azon szellemi előharcosai közé tartozott, kiknek érdemeit csak akkor méltányolhatja az utókor igazságosan, ha tekintetbe vesszük azokat a tizenkilencedik századbeli közismert viszonyokat, amelyek között élt és szolgált, küzdött és alkotott. A tudós katona sikerekben, kudarcokban, drámai eseményekben bővelkedő élete és alkotói munkálkodása átívelte a reformkort és a szabadságharcot, az abszolutizmus és a dualizmus kezdeti időszakát. A Magyar Tudományos Akadémia XV. nagygyűlése 1844. december 24-i ülésen megválasztotta, „mint hadtudományi író”, akadémiai levelező tagnak.

Mészáros Lázár
1796-1858

Mészáros Lázár altábornagy

Életpályául a katonaságot választotta, ahol kiválóan helytállt. A Radetzky-huszárezredben huszárjai élén számos csatában vett részt. Az 1830-as években Itáliában állomásozott. Amikor 1848-ban az első felelős magyar kormány honvédelmi miniszterévé választották, hivatalát az itáliai hadszíntérről visszatérve vette át. Rendkívül nagy műveltségű tiszt volt. Hét nyelven beszélt, és elmélyült ismeretei voltak a katonai tudományok mellett a társadalommal és a gazdasággal kapcsolatos egyéb tudományágakban is. Írt néhány katonai munkát, emellett természettudományi, gazdasági szakkérdésekkel foglalkozott. 1844. december 21-én a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választották. Székfoglalójában a modern polgári társadalmak hadseregét választotta témául.

Kőszeghy-Mártony Károly táborszernagy

Hadmérnök, feltaláló. 1829-ben elkészítette az első sűrített levegővel működő légzőkészüléket. Katonai pályafutása során számos alkalommal kapott olyan feladatot, melynek megoldásával beírta magát a technika fejlődésének történetébe és a műszaki csapatok leginnovatívabb tisztjeinek sorába emelkedett. Akadémiai jelölése 1847-ben tehát nem a véletlen műve volt, tehetségét ezzel kortársai is elismerték. Más irányú elfoglaltsága és 1848-ban bekövetkezett halála megakadályozta, hogy elfogadja az akadémiai tagságot. A mi adósságunk, hogy neve feledésbe merült és néhány publikáción kívül kevés dolog emlékeztet tehetségére.

Hollán Ernő altábornagy

Szakmai munkájának minden területén maradandót alkotott. Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc idején katonaként, a közéletben államférfiként, az iparban a vasúti hálózat elkötelezett fejlesztőjeként, a tudományos életben a hadtudomány meghatározó alakjaként. Korának kiemelkedő alakja, az egyik legismertebb és elismertebb egyénisége. 1858-ban választották meg a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1861-ben rendes tagjának.

Martin Lajos
1827-1897

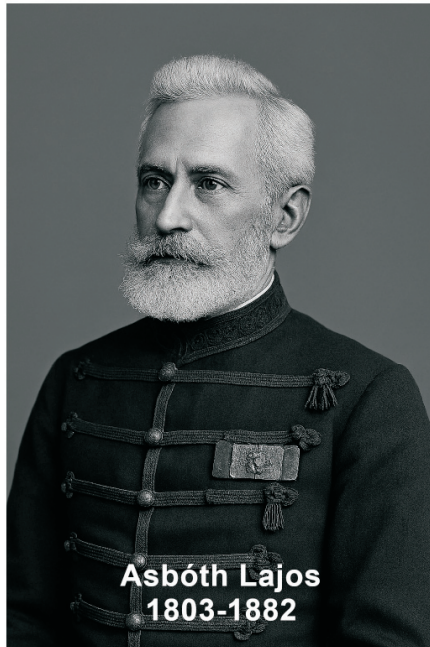
Martin Lajos honvéd tüzér

Sokoldalú tudós volt, aki megingathatatlanul hit az emberiség régi álmának, a repülésnek a megvalósításában. Munkásságát – egész életében – az elmélet és a gyakorlat, vagy ahogyan ő fogalmazott: a tapasztalás és az elmélet jellemezte. Így volt ez a forradalom és szabadságharc idején megismert röppentyű tökéletesítése és a későbbiekben kutatott légcsavar, a csűrőfelület és a repülő szerkezet esetében is. Eredményeinek hasznosítását ketősség jellemezte, hiszen legnagyobb felismerései nem kaptak kellő hazai és nemzetközi figyelmet. 1861-ben az MTA levelező tagjává választották.

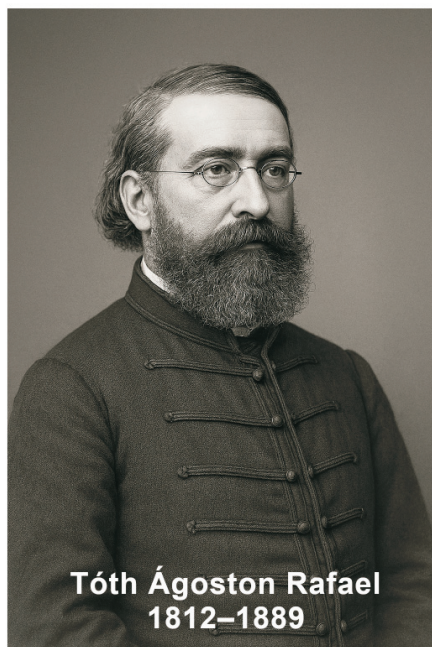
Duka Tivadar alezredes

Élete során egyaránt komoly érdemeket szerzett az 1848-49-es magyar honvédség századosaként, a brit haderő alezredeseként és katonaorvosaként. Tudósként több diszciplínát is művelt, hiszen természettudományi, orvosi, nyelvészeti és életrajzi műveket egyaránt írt. Munkái közül a legmaradandóbbak Kőrösi-Csoma Sándor szellemi és tárgyi hagyatékának ismertetéséről, feldolgozásáról szólnak. Jelentős volt tudományszervező és pártoló tevékenysége. A 19. század második felében kapocsként működött a brit és a magyar tudós társadalom között. Munkásságát 1863-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1900-ban pedig tiszteleti tagságával ismerték el.

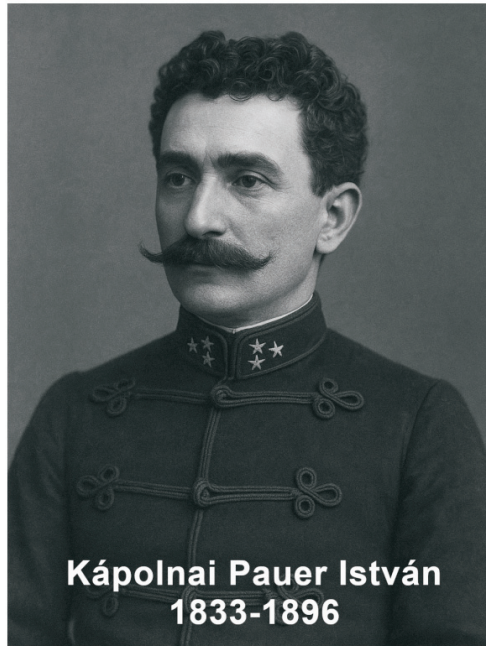
Asbóth Lajos ezredes (vezérőrnagy)

Ellentmondásos alakja a magyar történelemnek. A forradalom és szabadságharc ismert és elismert katonai vezetője, hosszú évekre börtönbe zárt hőse. Majd történik valami, és saját bajtársai árulójává válik, inkább pénzért, mint meggyőződésből. 1862-ben megírta emlékiratait, majd 1867-ben az amerikai polgárháború történetét. Hadtudományi műveket is írt, közülük legjelentősebb a „A hadvezér és a hadtudomány alapelvei az újabbkori hadjáratok történetével felvilágosítva” című (Pest, 1863). Hadtudományi munkásságának elismeréseként 1863-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai közé választották és – noha már életében kísértette az árulás gyanúja – megbecsült emberként élte az életét. Sorsa egy a szabadságharc hőseinek felemelő, esetenként tragikus, de semmiképpen sem tipikus sorsa közül.

Tóth Ágoston Rafael ezredes

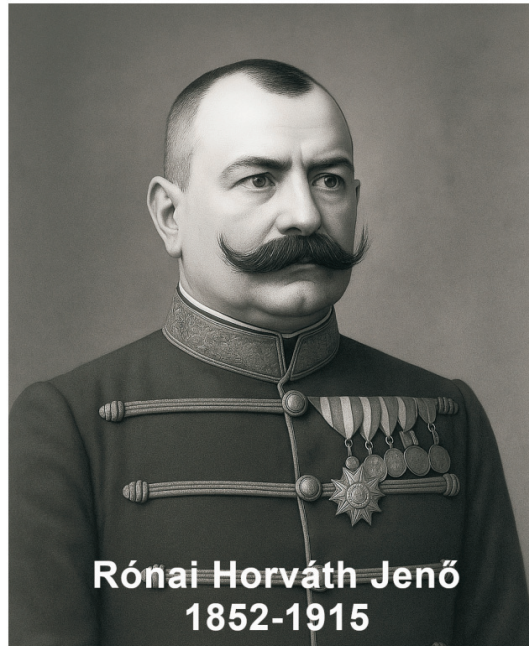
A 19. századi magyar térképészet megalapozója, a dombortérkép készítés magyarországi úttörője, továbbá az 1848–49. évi szabadságharc egyik meghatározó alakja volt Felsőszopori Tóth Ágoston honvédezredes. Mint honvédtiszt, és mint tudós egyaránt megállta a helyét. Rendkívül sokoldalú katona, térképész és művész, 1869–1872 közötti tevékenységével segítette az 1868 után felállított magyar királyi Honvédség leendő tisztjeinek képzését. Tudományos munkásságát 1871-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságával ismerték el.

Kápolnai Pauer István
1833-1896

Kápolnai Pauer István ezredes

Hadtudományi munkássága kiemelkedő helyet foglal el a magyar tudománytörténetben. Tudását mindenekelőtt tapasztalatból merítette, az 1848–49-es magyar szabadságharcból, majd az 1859-es és az azt követő olasz egységért vívott háborúkból. A háborús tapasztalatok mellett volt alkalma a békeidőszak osztrák császári, majd az olasz királyi hadseregben szolgálni, ami lehetőséget biztosított a hadseregszervezés és a békevezetés problémakörének feltérképezésére. Munkássága során fontosnak tartotta hangsúlyozni az önálló nemzeti hadügy és hadsereg felállításának szükségességét. Az ehhez szükséges hadtudományi elmélet pedig szerinte mindenekelőtt a hadtörténelemből táplálkozik. 47 éves korában, 1881. május 19-én megválasztották a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának.

Rónai-Horváth Jenő altábornagy

Kiválóan képzett katonatiszt volt, aki végig a magyar királyi Honvédségben szolgált és altábornagyként fejezte be pályafutását. Katonatiszti, és a Honvéd Ludovika Akadémiához kötődő oktatói karrierje mellett még igen jelentős tudományos pályafutást is magáénak mondhatott. Számos maradandó értéket képviselő hadtörténeti témájú publikáció szerzője, a Hadtörténelmi Közlemények című folyóirat első szerkesztője, a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságának elnöke volt. Munkásságát 1888-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1910-ben pedig tiszteleti tagságával ismerték el.

Habsburg-Lotaringiai József Károly
1833-1905

Habsburg-Lotaringiai József Károly Lajos főherceg, lovassági tábornok

A magyar szellemiségét mindenkor hangsúlyozó Habsburg-Lotaringiai József Károly Lajos főherceg meghatározó alakja volt a 19. századi magyar hadtörténelemnek. Katonatiszti és tábornoki pályafutásának legjelentősebb állomása az 1868-ban létrehozott magyar királyi Honvédség főparancsnoki beosztása volt. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a Honvédség fejlesztése terén. Jelentős erőfeszítéseket tett a magyarországi tűzoltóságok szervezése érdekében. A magyarországi cigányság nyelvéről, néprajzáról, történelméről, valamint a botanika területén folytatott tudományos kutatásai és publikációi iránymutatóak voltak. 1888-ban a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választották.

Habsburg-Lotaringiai József Ágost főherceg, tábornagy

Az első világháború és az egész 20. század legmagasabb rendfokozatot elért és talán legismertebb magyar tábornoka, a két világégés közötti időszak ismert társadalmi-politikai szereplője. Tudományos téren máig alapműnek tekinthető első világháborús naplójának hét kötetben kiadott változata. Munkásságát 1917-ben a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagságával ismerték el, 1936 és 1944 között pedig az MTA elnöke volt.

Pilch Jenő ezredes

Katonatiszti pályája során végig a magyar királyi honvédségben szolgált, a Honvéd Ludovika Akadémia tanáráként és könyvtárosaként segítette a honvéd tisztképzést. Később a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum szakkönyvtárát vezette. A két világháború közötti hadtörténész generáció egyik meghatározó személyisége volt. Tudományos téren elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar hadtörténetírás megújításában, népszerűsítésében, számos publikációja ma is alapműnek tekinthető. Munkásságát 1918-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1935-ban pedig rendes tagságával ismerték el.

Gyalókey Jenő ezredes

Tüzértisztként fontos tapasztalatokat szerzett az első világháború különböző hadszínterein. A két világháború közötti korszak kiemelkedő jelentőségű hadtörténésze volt, aki Pilch Jenő és Markó Árpád mellett meghatározó szerepet játszott a magyar hadtörténetírás megújításában. Főként az 1848/49-es szabadságharc katonai történetével foglalkozott. Kiváló előadóként, 1918 után elsőként kapott lehetőséget a magyar hadtörténelem egyetemi szintű oktatására. Munkásságát 1926-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1936-ban pedig rendes tagságával ismerték el.

Maggiorotti, Andrea Leoni táborszernagy

Katonai pályafutását az első világháború és az arra való felkészülés határozta meg. Széleskörű műszaki érdeklődését és felkészültségét a katonai közúti közlekedés, a katonai repülés, a katonai műszaki támogatás egyaránt hasznát vette. A háborút követő évtizedekben pedig olyat alkotott, mely a mai napig alapvetőnek tekinthető a középkori várépítészetben. Az olasz várépítészet és építők hatását kutatta és publikálta, amely meghatározta a középkori várak stílusát, védőképességét és hatékonyságát. Munkásságát a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságával ismerték el 1934-ben.

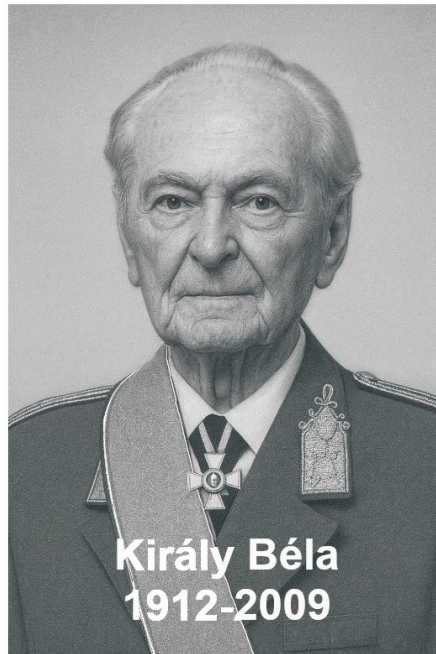
Markó Árpád ezredes

Katonatiszti pályája során először a császári és királyi hadseregben, majd a Nemzeti Hadseregben szolgált. 1930 és 1940 között a budapesti Hadilevéltár levéltári osztályát vezette. A két világháború közötti hadtörténész generáció egyik meghatározó személyisége volt. Tudományos téren jelentős érdemeket szerzett a magyar hadtörténetírás megújításában és népszerűsítésében, számos publikációja ma is alapműnek tekinthető. Nevéhez fűződik a Rákóczi-szabadságharc hadtörténetének alap kutatásokon nyugvó objektív feldolgozása. Tudományos munkásságát 1934-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságával ismerték el.

Varga Lajos ezredes

Több mint negyven évet szolgált katonaként, de tudományos munkásságát a biológiai tudományok területén fejtette ki. Küzdött, tanított, és kutatott, eredményei nemzetközi hírnevet hoztak számára. Csapatjátékos volt, aki sokat és szívesen kutatott és publikált más tudósokkal. Munkásságának földrajzi középpontja a Balaton és a Fertő tó volt. Kiemelkedő szerepe volt abban, hogy a biológiai tudományok eredményei közkinccsé váljanak. Kutatási eredményeit szóban és írásban is megosztotta, ismert és népszerű tudósa volt a hazai és nemzetközi természettudományi közösségnek. 1940-ben az MTA levelező tagjává választották.

Király Béla vezérezredes

1930-tól 1956 novemberéig tartó katonai pályafutása során szolgált a fronton, a Honvédelmi Minisztérium Szervezési osztályán. Ő volt a Honvéd Akadémiai alapító parancsnoka, és az 1956-os forradalom és szabadságharc nemzetőrségének főparancsnoka. Emigrálását követően az USA-ban a Columbia Egyetemen tanult, ahol 1966-ban PhD tudományos fokozatot szerzett mint történész. 1971-től a hadtörténelem professzora lett a New York-i Városi Egyetem, Brooklyn College-ben. Hazatérése után a Legfelsőbb Bíróság felmentette a korábbi vádak alól és visszaadta vezérőrnagyi rangját. 1990. augusztus 3-tól vezérezredes. Tudományos munkáját tíz önálló kötet és számos közlemény fémjelzi. A magyar történelem nemzetközi megismertetése, egyben Magyarország népszerűsítése érdekében Amerikában általa indított könyvsorozatokban több mint 100 kötetet jelentetett meg főként angol nyelven a magyar történelemről. Kimagasló tudományos tevékenységének elismeréseként 2004 márciusában a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választották.

M. Szabó Miklós altábornagy

Kutatásai igen széleskörűek voltak. Foglalkozott a magyar katonai felsőoktatás történetével, könyvei jelentek meg Magyar Királyi Honvéd Légierőről. Termékeny kutatói munkássága mellett, élete végéig meghatározó személyisége volt a hadtudományi közéletnek. Mindezzel párhuzamosan évtizedekig felelős vezetői beosztásokban szolgált a honvédelem ügyét, nevéhez fűződik a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia átalakítása és elfogadtatása Zrínyi Miklós nemzetvédelmi egyetemmé. Jellegzetes, szarkasztikus humorát mind munkatársai, mind kollégái jól ismerték és elfogadták. Akadémikusként is a hadtudomány elismertetésének markáns szószólója maradt. 2001-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 2007-től pedig annak rendes tagja.

26

XXXX